

PACS numbers: 42.50.Wk, 42.25.Bs, 42.62.Cf

ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ СВІТЛА В ЕЛЕКТРОІЗОЛЯЦІЙНИХ МАТЕРІАЛАХ ЕЛЕКТРОННОЇ ТЕХНІКИ ПІД ЧАС ЛАЗЕРНОЇ ОБРОБКИ

С.Д. Точилін, С.П. Луцін, Д.С. Точилін

Запорізький національний технічний університет,
вул. Жуковського, 64, 69063, Запоріжжя, Україна,
E-mail: tochno@zsu.zp.ua

Проведено дослідження поширення світла в електроізоляційних матеріалах електронної техніки при випарному режимі лазерного впливу. У результаті аналізу експериментальних даних визначена швидкість формування наскрізних отворів та встановлені тимчасові особливості коефіцієнта поглинання в досліджених зразках.

Ключові слова: АПРОКСИМАЦІЯ, ВИПРОМІНЮВАННЯ, ЛАЗЕР, ПЕРФОРАЦІЯ, ПОГЛИНАННЯ, СКЛОТЕКСТОЛІТ.

(Одержано 02.02.2009, у відредагованій формі – 14.03.2009)

1. ВСТУП

Лазерні технології знаходять широке застосування під час виробництва компонентів електронної техніки. За їх допомогою здійснюється підстроювання резисторів, створюються р-п- переходи та т.ін.

Останнім часом лазерна обробка заміняє механічні та хімічні технології при виробництві електронних плат високої щільності впакування. Основною технологічною операцією у цьому випадку є формування прецизійних отворів у матеріалі плати [1]. У цьому зв'язку актуальним є вивчення різних режимів лазерного впливу (ЛВ) на матеріали, а також фізичних явищ у них, які збуджуються випромінюванням технологічного лазера, для контролю та оптимізації лазерної обробки.

Дослідження подібного роду були виконані в ряді робіт, зокрема у [2, 3]. Так, у роботі [2] було розглянуто ряд режимів ЛВ на поверхню матеріалів. При цьому особлива роль в [2] приділялася дослідженню випарного режиму ЛВ на поверхню. Він виникає під час дії на матеріал лазерного випромінювання з параметрами: $10^8 < P < 10^{10}$ Вт/см², $\tau \cong 10^{-8}$ с, де P - щільності потужності імпульсів лазерного випромінювання, τ - тривалість імпульсів. Основною особливістю випарного режиму є можливість здійснення для різних матеріалів чистого прецизійного різання та високоо-якісної перфорації [2]. Однак у [2] під час вивчення випарного режиму ЛВ на матеріали (у тому числі неоднорідні та діелектричні) не враховувалися особливості поглинання світла в зразках під час лазерної обробки.

У той час відомо, що під час лазерної обробки матеріалу відбувається збільшення значення його коефіцієнта поглинання k [4, 5]. При цьому ініціювання росту об'ємного поглинання під час ЛВ на поверхню зразка може бути обумовлене проявом різного роду механізмів – напівпровідникового, термохімічного та ін.

Тобто для найбільш повного опису ЛВ на матеріали у випарному режимі доцільно розглядати й питання, пов'язане зі зміною поглинання лазерного випромінювання в оброблюваних зразках.

У даній роботі було поставлене завдання дослідження особливостей поширення світла в електроізоляційних матеріалах електронної техніки - фольгованому склотекстоліті СФ-1 та шаруватому пластику РЕМ при випарному режимі ЛВ з урахуванням зміни поглинання лазерного випромінювання в оброблюваних зразках.

2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Для пояснення особливостей поширення світла в досліджених зразках нами використовувався ряд теоретичних моделей. Їхньою основою була модель зустрічних потоків, що описує поширення світла в дисперсних середовищах [6]. При цьому дисперсне середовище характеризується коефіцієнтом поглинання k та коефіцієнтом розсіювання s , що визначає світловий потік, відбитий нескінченно тонким шаром.

Відповідно до моделі зустрічних потоків інтенсивність J світлового пучка, що пройшов через шар середовища, може бути записана у вигляді [6]:

$$J = J_0 \frac{(1 - R^2) \exp(-Lx)}{1 - R^2 \exp(-2Lx)}, \quad (1)$$

де J_0 – інтенсивність первинного пучка; x – товщина шару середовища; $L = (k^2 + 2ks)^{1/2}$ – ефективний показник ослаблення; $R = (s + k - L)/s$ – коефіцієнт відбиття від нескінченно товстого шару середовища; x – товщина шару середовища.

У випадку, якщо ослаблення світла в середовищі відбувається в основному внаслідок поглинання ($k \gg s$), вираз (1) набирає вигляду

$$J = J_0 \exp(-kx). \quad (2)$$

Формула (2) являє математичний запис закону Бугера [7].

Припустивши, що товщина зразка зменшується лінійно з часом $x = x_0 - vt$ (v – швидкість формування наскрізного отвору; x_0 – початкова товщина шару середовища; t – час) вирази (1) та (2) набирають вигляду

$$J = J_0 \frac{\left[1 - \left(\frac{s + k - \sqrt{k^2 + 2ks}}{s} \right)^2 \right] \exp \left[- \left(\sqrt{k^2 + 2ks} \right) (x_0 - vt) \right]}{1 - \left(\frac{s + k - \sqrt{k^2 + 2ks}}{s} \right)^2 \exp \left[-2 \left(\sqrt{k^2 + 2ks} \right) (x_0 - vt) \right]}, \quad (3)$$

$$J = J_0 \exp[-k(x_0 - vt)] = J_1 \exp(kvt) \quad (4)$$

відповідно, де $J_1 = J_0 \exp(-kx_0)$ – інтенсивність світла, що пройшло через зразок у початковий момент часу.

Для урахування зміни коефіцієнта поглинання при ЛВ на зразок передбачалося, що тимчасова залежність k є багаточленом ступеня n :

$$k = k_0 + k_1 t + k_2 t^2 + k_3 t^3 + k_4 t^4 + \dots + k_n t^n, \quad (5)$$

де $k_0, k_1, k_2, k_3, k_4, k_n$ – сталий коефіцієнти.

Використання подібних багаточленів для відновлення функціональних особливостей фізичних величин широко застосовується при математичній апроксимації експериментальних даних [8].

Із використанням залежності (5) вираз (4) набирає вигляду

$$J = J_2 \exp[k_0 vt - (k_1 t + k_2 t^2 + k_3 t^3 + k_4 t^4 + \dots + k_n t^n)(x_0 - vt)], \quad (6)$$

де $J_2 = J_0 \exp(-k_0 x_0)$ – інтенсивність світла, що пройшло через зразок у початковий момент часу.

3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Для вирішення поставленого завдання нами використовувався твердотільний лазер на ітрієво-алюмінієвому гранаті з домішкою неодиму та лініями генерації $\lambda_1 = 1,064$ мкм і $\lambda_2 = 532$ нм. Лазер працював у режимі з модульованою добротністю, із частотою імпульсів лазерного випромінювання, що дорівнює 25 Гц. Щільність потужності та тривалість імпульсів лазерного випромінювання в досліджених матеріалах мала величину порядку 10^9 Вт/см² та 10^{-8} с відповідно, що забезпечувало реалізацію випарного режиму ЛВ на поверхню.

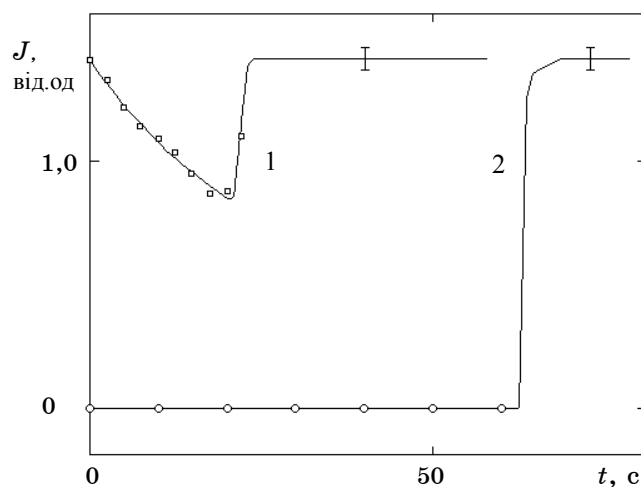
Процеси поширення світла в матеріалах електронної техніки при лазерній обробці вивчалися з використанням тимчасових залежностей інтенсивності випромінювання, що пройшло через зразки, з довжиною хвилі λ_2 . Спостереження здійснювалося за допомогою подвійного монохроматора ДФС-12. Спектральна ширина щілини становила величину $0,5$ см⁻¹.

Нами використовувалася оптична схема "на просвіт". При цьому коліматор, що збирає випромінювання для аналізу, мав у центральній частині непрозорий екран із площею порядку 1 см². Він повністю перекривав пучок лазерного випромінювання в площині коліматора за відсутності зразка дослідження. Екран захищав електронний фотопомножувач та спектральний прилад від впливу на них прямого лазерного пучка.

Зразки для досліджень являли собою тонкі пластини товщиною $0,3$ мм та $0,8$ мм, для РЕМ та СФ-1 відповідно. На рис. 1 зображено тимчасовий розвиток інтенсивності світла J , що пройшло через РЕМ та СФ-1, криві 1 та 2 відповідно. Як бачимо із цього рисунка, інтенсивність світла J , що пройшло через досліджені зразки, випробувала істотні зміни. Так, тимчасовий розвиток інтенсивності світла, що пройшло через РЕМ, мав три характерні інтервали. На першому з них спостерігалось монотонне спадання J . На другому – J різко зростала. Цей інтервал був обмежений часом $t_1 = 23,0$ с, після досягнення якого інтенсивність світла плавно виходила на насичення (крива 1 на рис.1).

У той час у непрозорих для випромінювання з довжиною хвилі λ_2 зразках СФ-1 тимчасовий розвиток інтенсивності світла, що пройшло через них, мав спочатку інтервал з незмінним рівнем сигналу $J \cong 0$. Після його завершення інтенсивність світла також різко зростала. Потім, після досягнення часу $t_2 = 63,7$ с, інтенсивність світла плавно виходила на насичення (крива 2 на рис. 1).

Відзначимо, що в досліджених зразках за час t_1 та t_2 відбувалося формування наскрізних отворів з діаметром порядку 100 мкм. Даний експериментальний факт дозволив визначити швидкість формування наскрізних отворів у досліджених матеріалах. Як з'ясувалося, вона мала значення $\cong 1,304 \cdot 10^{-5}$ м/с та $1,256 \cdot 10^{-5}$ м/с для РЕМ і СФ-1 відповідно.

Рис. 1 – Часові залежності інтенсивності світла J , що пройшло через РЕМ та СФ-1, криві 1 та 2, відповідно. Точки на рисунку – теоретичні значення J

Обробка експериментальних даних щодо поширення світла в РЕМ під час лазерної обробки, була виконана за допомогою математичної апроксимації. Для цих цілей нами була розроблена комп'ютерна програма на мові програмування Java. Ця програма реалізовувала один з найбільш ефективних методів нелінійного оцінювання параметрів, а саме квазіньютонівський метод змінної метрики (метод Девідона-Флетчера-Пауела) [9]. При цьому розроблена Java-програма дозволяла оцінити як параметри математичної моделі (формули (3), (4) та (6)), так і коефіцієнт детермінації D моделі при апроксимації експериментальних даних.

Математична апроксимація експериментальних даних щодо поширення світла в РЕМ була виконана для 10 пар значень J і t , її початкові параметри дорівнювали 10^{-3} .

Як з'ясувалося, у результаті математичної апроксимації даних експерименту в РЕМ, величина D мала значення 0,872, 0,853 та 0,995 відповідно для виразів (3), (4) та (6). Однак лише параметри формули (6) мали фізичний сенс. Для цієї моделі коефіцієнт поглинання k мав позитивне значення, для інших моделей – негативне ($-6,935 \text{ см}^{-1}$ та $-16,826 \text{ см}^{-1}$, для формул (3) і (4) відповідно).

Обробка експериментальних даних щодо поширення світла в СФ-1 під час лазерної обробки здійснювалася з використанням співвідношення (4).

На рис. 1 у вигляді точок зображені теоретичні значення J , отримані нами для СФ-1 і РЕМ, з використанням співвідношень (4) та (6) відповідно.

Як бачимо з рис. 1, спостерігається задовільне узгодження між теорією та експериментом у досліджених зразках у тимчасовому інтервалі формування наскрізних отворів.

При цьому коефіцієнти k_0 , k_1 , k_2 , k_3 і k_4 , що входять у (6) та характеризують поглинання світла в РЕМ, мали значення $0,250 \text{ см}^{-1}$, $4,14 \cdot 10^{-2} \text{ см}^{-1} \text{с}^{-1}$, $0,460 \text{ см}^{-1} \text{с}^{-2}$, $-5,46 \cdot 10^{-2} \text{ см}^{-1} \text{с}^{-3}$ та $2,33 \cdot 10^{-3} \text{ см}^{-1} \text{с}^{-4}$ відповідно. Відзначимо, що подання k у РЕМ у вигляді багаточлена (5) мало фізичний сенс тільки для $n > 3$. Саме починаючи з $n = 4$, теоретичні значення коефіцієнта поглинання, отримані при апроксимації експериментальних даних у РЕМ, набували позитивного значення у всьому тимчасовому інтервалі формування наскрізних отворів.

У той час теоретичні значення $J(t)$ для СФ-1 були отримані для незмінного з перебігом часу значення коефіцієнта поглинання $k = \infty \text{ см}^{-1}$. Нескінченно велике значення коефіцієнта поглинання світла для фольгованого склотекстоліту пояснюється наявністю у зразку тонкого зовнішнього шару міді, який під час лазерної обробки віддалявся в останню чергу.

4. ВИСНОВКИ

Таким чином, нами було проведено експериментальне дослідження поширення світла у фольгованому склотекстоліті СФ-1 та шаруватому діелектрику РЕМ при випарному режимі ЛВ на поверхню.

Визначена величина швидкості перфорації наскрізних отворів у досліджених зразках під час їхньої обробки лазерним випромінюванням.

Установлена залежність від часу коефіцієнта поглинання в РЕМ. Зроблена оцінка значення коефіцієнта поглинання світла в СФ-1.

Отримані результати вказують на необхідність урахування зміни поглинання випромінювання для детального опису процесу поширення світла в електроізоляційних матеріалах під час лазерної обробки.

Дослідження особливостей поширення світла при випарному режимі ЛВ на поверхню можуть використовуватися для оптимізації та контролю процесів лазерної обробки матеріалів електронної техніки.

FEATURES OF LIGHT PROPAGATION IN INSULATING MATERIALS OF ELECTRONICS UNDER LASER PROCESSING

S.D. Tochilin, S.P. Lushchin, D.S. Tochilin

Zaporizhzhya National Technical University,
64, Zhukovskogo Str., 69063, Zaporizhzhya, Ukraine
E-mail: tochno@zsu.zp.ua

The study of light propagation in insulating materials of electronics is carried out under evaporating mode of laser influence. As a result of experimental data analysis the rate of through hole formation is determined and the temporal features of the absorption coefficient in investigated samples are established.

Keywords: LASER, PERFORATION, ABSORPTION, RADIATION, FIBERGLASS PLASTIC, THROUGH HOLE.

ОСОБЕННОСТИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ СВЕТА В ЭЛЕКТРОИЗОЛЯЦИОННЫХ МАТЕРИАЛАХ ЭЛЕКТРОННОЙ ТЕХНИКИ ПРИ ЛАЗЕРНОЙ ОБРАБОТКЕ

С.Д. Точилин, С.П. Лушчин, Д.С. Точилин

Запорожский национальный технический университет,
ул. Жуковского, 64, 69063, Запорожье, Украина,
E-mail: tochno@zsu.zp.ua

Проведено исследование распространения света в электроизоляционных материалах электронной техники при испарительном режиме лазерного воздействия. В результате анализа экспериментальных данных определена скорость формирования сквозных отверстий и установлены временные особенности коэффициента поглощения в исследованных образцах.

Ключевые слова: АППРОКСИМАЦИЯ, ИЗЛУЧЕНИЕ, ЛАЗЕР, ПЕРФОРАЦИЯ, ПОГЛОЩЕНИЕ, СТЕКЛОТЕКСТОЛИТ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. В.П. Вейко, *Опорный конспект лекций по курсу «Физико-технические основы лазерных технологий»*. Раздел: *Лазерная микрообработка* (СПб.: СПб. ГУ ИТМО: 2008).
2. А.Ю. Иванов, Г.Е. Скворцов, *Письма в ЖТФ* **26** № 15, 65 (2000) (A.Yu. Ivanov, G.E. Skvortsov, *Tech. Phys. Lett.* **26** No8, 675 (2000)).
3. С.Г. Горный, А.М. Григорьев, В.А. Лопота, Г.А. Туричин, *Физика и химия обработки материалов* №5, 23 (1998).
4. М.Н. Либенсон, *Лазерно-индуцированные оптические и термические процессы в конденсированных средах и их взаимное влияние* (СПб.: Наука: 2007.)
5. М.Н. Либенсон, Е.Б. Яковлев, Г.Д. Шандыбина, *Взаимодействие лазерного излучения с веществом (силовая оптика). Часть I. Поглощение лазерного излучения в веществе: Конспект лекций* (СПб.: СПб ГУ ИТМО: 2008).
6. М.М. Сущинский, *УФН* **154** №3, 353 (1988) (M.M. Sushchinskii, *Sov. Phys. Uspekhi* **31** No3, 181 (1988).)
7. Г.С. Ландсберг, *Оптика: учебное пособие для вузов* (М.: Физматгиз: 2003).
8. В.И. Бердышев Л.В. Петрак, *Аппроксимация функций, сжатие численной информации, приложения* (Екатеринбург: УрО РАН: 1999).
9. В.В. Носач, *Решение задач аппроксимации с помощью персональных компьютеров* (М.: МИКАП: 1994).